

БУГУНГИ ЁШ АВЛОДНИ АХЛОҚИЙ, КОГНИТИВ ВА ЭСТЕТИК ТАРБИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА КИТОБОТ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ

Ахмедова Назокат Эркиновна

Фарғона Давлат Университети

Тасвирий санъат кафедраси ўқитувчиси

nazokataxmedova1986@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола бугунги кунда кўплаб мамлакатларда глобал муаммога айланиб бораётган китобхонлик ва ўсиб келаётган ёш авлодни китоб ўқишга бўлган қизиқишини ошириш, уни китобат тарихи билан яқиндан таништиришдан иборатдир.

Калит сўзлар: Китобат санъати, ҳаттотлик санъати, қўлёзма, китобхонлик, уст муқова, иллюстрация, Искандар Икромов.

АННОТАЦИЯ

Эта статья направлена на повышение уровня чтения и интереса молодого поколения к чтению, а также на ознакомление их с историей книг, которое сегодня становится глобальной проблемой во многих странах.

Ключевые слова: Книжное искусство, каллиграфия, рукопись, чтение, обложка, иллюстрация, Искандар Икромов.

ABSTRACT

This article aims to increase reading and the interest of the younger generation in reading, which is becoming a global problem in many countries today, and to acquaint them with the history of books. the art of color, portraiture, pattern, and even calligraphy is skillfully depicted with high taste.

Keywords: Book art, calligraphy, manuscript, reading, cover, illustration, Iskandar Ikramov.

КИРИШ

Бугунги кунда шу қадар кўп китобдан фойдаланамизки, қўлимизда ушлаб турган ушбу буюм инсоният тарихининг нодир дурдонаси эканлигига ҳатто аҳамият ҳам бермаймиз. Ҳалқимиз азал-азалдан илм олишга, китоб ўқишга чанқоқ. Маълумки, китоб барча халқлардаги каби Шарқдаям ақл чироғигина эмас балким, алоҳида эъзоз манбаи ҳисобланган. Қўлёзма китобат санъати ўз бошидан энг тушқун дамларни кечирган вақтларда ҳам халқни унга бўлган ҳурмат ва эҳтироми сўнмади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Дастлабки кутубхонани пайдо бўлиши жуда қадим замонларга бориб тақалади. Буюк олим Абу Али ибн Сино X асрда Самонийларнинг кутубхоналарида ишлагани маълум. XII асрда китобат санъатида меъморчиликка хос безаклардан, фойдаланишгани кўзга ташланади.

Китобат санъатининг кейинги ривожланиш даври Амир Темур ва Темурийлар, улар томонидан турли минтақалардан Мовароуннахр ва Хуросонга олиб келинган китобат санъати усталари номи билан боғлиқ. Амир Темурни машҳур кутубхонасида турли халқлар тилида турли мамлакатлардан келтирилган қўлёзма китоблар сақланганлиги ҳақида маълумотлар мавжуд. Маълумки, темурийлар даврида, хусусан, Амир Темир (1370-1405), Шохрух Мирзо, Мирзо Улуғбек ва Бўйсунқур Мирзо (1409-1449), Султон Ҳусайн, Алишер Навоий ҳамда Камолиддин Бехзод (1449-1506) даврида нафис санъат ўзининг баракали уч тараққиёт босқичини босиб ўтди. Абдумажид Мадраимов Алишер Навоий асарларида китоб яратиш ёки китобот санъатига оид маълумотлар салмоқли ўрин тутиши ҳақида, жумладан “Хамса” таркибидаги дostonлари, “Ҳазойин ул маоний” девони, “Маҳбуб ул-қулуб” ва бошқа асарларида китобот санъатига тааллуқли фикрлар, кузатишлар талайгина учрашини айтиб ўтади. Ўзбекистон Қаҳрамони, профессор, навоийшунос олима Суйима Ғаниеванинг аниқлашича “Мажолис ун-нафоис” тазкирасида тўрт юз эллик тўққиз шоир, адиб, тарихчи, олим ва давлат арбоблари ҳақида маълумотлар келтирилган, мазкур ижодкорларнинг элликтаси китобат санъатига дахлдор эканлиги кўрсатди¹.

Темурийлар даврида китобат ва миниатюра санъати XIV–XV асрларда янги тараққиёт босқичига кўтарилди. Тарихчи Хондамир Темурийлар авлоди Мирзо Бойсунқур тарбияси ва риояти билан хушнавис, мусаввир, наққош, ва жилдсозлар етишди. Улар катта иззат ва ҳурматда китобат санъатининг юксак намуналари бўлмиш ноёб қўлёзма асарларни яратиш йўлида машғул эдилар, деб ёзади¹.

Қўлёзма китобнинг яратилишида бадиий ижоднинг турли соҳа вакиллари иштирок этишган. Аммо унинг бош яратувчиси ҳаттот бўлган. У нозик таъбли китобхонни эҳтиёжини қондириш учун табиий иқтидоридан ташқари бор савод ва меҳнатсеварлигини ишга солган. Чунки қўлёзма китоб яратишга ойлаб эмас, балким йиллаб вақт кетган. Қўлёзма китобларни муковаларини уста

¹ Хондамир. Хабибус-сийяр. - Техрон, 1270. 2- жилд, 622 – саҳифа.

саххофлар безашган. Бу касб қадимдан амалий санъатнинг алоҳида соҳаси ҳисобланган.

Китоб чоп этиш тарихи ва ҳозирги кунини билиш учун улар тарихини ўрганиш керак. Ўтмиш рассомлари ижодини ўрганиш бу ишда самаралидир. Республикамизнинг таниқли рассомларидан бири сифатида машҳур графикачи рассом Искандар Икромов меъросини ўрганиш жуда ўринлидир.

И. Икромов бадиий адабиёт намуналари иншо этган китобларда кўплаб китоб безаш санъатида миллий анъаналарни қўллай билган, безаклар асарларда ёркин ва бетакрор кўринишларда намоён бўлади, шу давр безатиш услуби янги замонга ҳам мос бўлиб, яхши самара беради деб ўйлаймиз. Шунингдек мазмунли яшаб ижод этган, бизга намуна қилиб қолдирган Т. Мухаммедов, Қ. Башаровлар ижоди меъросини бўлажак мутахассисларга тўлақонли етказиб, ана шундай етук рассомлар фаолияти тўғрисида кўплаб иловалар албатта дарслар жараёнида фойдаланилиши керак албатта. Маълумки, мамлакатимизда кўплаб график рассомлар самарали ижод этиб келмоқдалар. Улар курғазма учун санъат асрлари яратиш билан биргаликда китоб безаш ишлари билан ҳам мунтазам шуғулланиб келмоқдалар. Улардан А. Мамажонов, Ф. Башарова, Т. Сайдуллаев, Н. Хакимов, Х. Содиков, О. Восихоновларни санаб ўтишимиз мумкин.

Маълумки китоб тузилишининг ўзига хос томонлари бор. Улар устмукова, мукова китоб саҳифаларини муҳофаза қилувчи варақлар, китобнинг унвони, ички безаклари, ички суратли бетлари, хотима расмлари беағи ва бошқа шунга ўхшаш қисмлардан иборатдир. Қадимги вақтларда китоб тайёрлаш қўлда ҳеч қандай ёрдамчи воситаларсиз бажарилиб, унинг муқовалари кўпинча чармдан тайёрланган. Чармнинг устидан эса яна бир махсус ғилофи, уст жилди бўлган, саҳифаларининг ҳар бири хошиялар билан ва рангдор миниатюралар билан безатилган.

Ҳозирги пайтда имкониятдан келиб чиққан ҳолда, мазмун моҳиятга қараб у барча график имкониятлар даражасида, баъзан рангли суратлар билан, баъзан оқ-қора тасвирли чизма тасвирлар билан безатилмоқда. Барча мукова ҳамда ички бетдаги суратларни рангли қилиб чиқариш кўпинча болаларга атаб чоп этиладиган бадиий адабиётларда кенг қўлланилади. Ҳозирги пайтда бундай қизиқ суратли китобларнинг аксарияти юмшоқ муқоваларда чоп этилмоқда. Сўнги пайтларда китоб безаш ишларида графикадан фойдаланиш нисбатан анча камайганлигини таъкидлаб ўтишимиз зарур.

Айни пайтда китоб безагида акварельда, ҳамда компьютер графикасида бажарилган расмлардан фойдаланилмоқда. Эътибор устмуқовага қаратилмоқда ва у рангдор тасвирланмоқда, китобнинг ички қисмлари эса соддароқ кўриниш касб этиб бормоқда.

Яна шуни ҳам алоҳида таъкидлаб ўтмоқ керакки, китоб безаш бадиий адабиётнинг мазмунини тўлдирадиган, унга мос келадиган бўлиши шарт, унга қизиқишнинг ортишида муҳим ўрин тутувчи омилдир. Чунки сурат тасвири сифатли бажарилганлиги китобнинг ўзига хос рекламаси вазифасини бажаради.

ХУЛОСА

Интеллектуал дунёқарашнинг визуал билиш усули манбаи бу шубҳасиз – китобдир. Шуни аниқ англаб етишимиз зарурки китоб мутолааси умуммиллий муаммоларимиздан биридир

Ёш ўсиб келаётган авлодни эстетик идрокини шакллантиришда китобхонликни ўрни беқиёсдир, миллий эркин, илғор ғоя бу инновация. Рақамли иқтисодиёт ҳамда инновацион дунёқараш давр талаби талабига айланиб бормоқда. Мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларини ривожлантириш, миллий тараққиётимизни янги босқичга кўтаришда инновациянинг ўрни ҳақида давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев: “Инновация – бу келажак дегани, Биз буюк келажакимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак. Шунинг учун биз Инновацион ривожланиш вазирлигини ташкил этдик ва унинг олдида аниқ вазифаларни қўйдик. Бу вазирлик нафақат иқтисодиёт соҳасида, балки бутун жамият ҳаётида энг муҳим лойиҳаларни амалга оширишда ўзига хос локомотив ролини бажаради, деб ишонамиз”², - деган эди.

REFERENCES

1. Пугаченкова Г. А., Галеркина О.И. Миниатюрм Средней Азии в избранных образцах (из советских и зарубежнмх собраний). -М.: Изобразительное искусство, 1979.
2. Шарқ миниатюраси ва адабиёти Е.А.Полякова, З.И.Рахимова Тошкент. 1987 Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
3. Юлдашев И. Узбек китобатчилик терминологияси. – Тошкент: Фан, 2004.
4. Суйима Ғаниева. (1961). Алишер Навоий. Мажолис ун-нафоис. Илмий-танқидий матн. -Т.: Фан. 1961

²Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.-Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2018. – Б.20.

5. Nazokat, A. (2021). Means of Ensuring the Integrity of the Image and Writing in the Performance of Visual Advertising.
6. Nazokat, A., Ibrokhim, Y., & Makhpuzakhon, A. (2021). FACTORS OF DEVELOPMENT OF FINE ARTS.
7. Achildiyeva, M., Axmedova, N., Ikromova, F., Haydarova, O., Ibrahimova, G., & Abdurahmonov, A. (2021). TANBUR: ONE OF ANCIENT INSTRUMENTS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(6), 302-308.
8. Mirzahamdammovna, K. B., Erkinovna, A. N., & Jumadillaevich, S. R. (2021). USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FINE ARTS CLASSES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.
9. Mirzahamdammovna, K. B., Erkinovna, A. N., & Jumadillaevich, S. R. (2021). USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FINE ARTS CLASSES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.
10. Sadikovna, S. G., Kurbonova, B., Akhmedova, N., & Sulaymanova, S. (2020). FUNDAMENTALS OF PROFESSIONALISM DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF PRACTICAL EXERCISES ON FORMING THE SKILLS AND SKILLS OF FUTURE TEACHERS. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 8894-8903.
11. Barchinoy, K., Sevarakhon, S., & Mukhammadkodir, Y. (2021). EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FINE ARTS AND DRAWING AT SCHOOL.
12. Barchinoy, K. (2019). Problems of Improving Artistic Perception of Future Art Teachers. *Cross-Cultural Communication*, 15(4), 79-82.
13. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). TECHNOLOGIES OF TEACHING FINE ARTS WITH MODERN METHODS.
14. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., & Murodjon, K. (2021). A BRIEF HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND TEACHING OF DRAWING SCIENCE IN UZBEKISTAN.
15. Nazokat, A. (2021). Means of Ensuring the Integrity of the Image and Writing in the Performance of Visual Advertising.
16. Qurbonova, B. (2021). The history of visual art and its importance in people life. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 1558-1561.
17. Kakharovna, A. M., Tadjimatovich, Y. M., Rakhmatovich, S. O., & Mirzahamdammovna, Q. B. (2021). Modern Approaches to the Teaching of Fine Arts. *Solid State Technology*, 64(2), 4250-4254.